

Limburg en zijn buurtalen: een impuls is wenselijk!

Aanbevelingen inzake het buurtalenonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs

Het (Eu)regionaal burgerschap in economische én sociaal-culturele zin is alleen mogelijk als de Limburgse leerlingen voldoende Duits en Frans leren. Van de Nederlanders zegt 72% vóór meer samenwerking met Fransen en Duitsers te zijn¹. Meertaligheid aanleren op vroegtijdige leeftijd is zinvol².

De wereld zal de komende jaren blijven veranderen, maar Duitsland en België zullen buurlanden van Nederland blijven. En in Luxemburg, Zwitserland, Oostenrijk en Frankrijk zal men hoogstwaarschijnlijk geen Limburgs of Nederlands gaan spreken. 'Allemaal Engels gaan praten of meertaligheid bevorderen? Wie de culturele diversiteit van de grensregio aan het hart gaat en tegelijkertijd toegang wil hebben tot de ander zijn cultuur, bijvoorbeeld omdat dat inspireert, die kiest voor het laatste. Wie gaat voor het loutere gemak kiest het eerste³. De huidige binnengrenzen mogen geen ijzeren taalgrenzen worden!

1. De Provincie Limburg benoemt een buurtaalfunctionaris. Deze (netwerk)functionaris, die de scholen moet ontzorgen, ontwikkelt en ondersteunt, in samenwerking met het onderwijs, activiteiten en projecten, die gericht zijn op de versterking van het (eu)regionaal burgerschap en in het bijzonder het leren van buurtalen. Hij/zij onderhoudt het netwerk van onbezoldigde buurtaalambassadeurs⁴, het netwerk van leraren Duits en Frans, houdt contact met de honorair consuls van België, Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en Luxemburg enz. en organiseert bijeenkomsten voor en met deze en andere relevante groepen.
2. Alle Limburgse Gemeenten stimuleren én faciliteren de basisscholen en de scholen voor voortgezet onderwijs, die grensoverschrijdend (willen) samenwerken met scholen uit (grens)gemeenten in de buur(taal)landen. De Limburgse gemeenten agenderen 'buurtalen' en samenwerking van hun scholen met scholen in de nabijgelegen grensregio in de Lokale Educatieve Agenda.
3. Alle Limburgse scholen voor voortgezet onderwijs dienen - net als het Bernadinus College in Heerlen - vanaf de brugklas onderwijs in de Duitse en Franse taal aan te bieden.
4. Er wordt een netwerk van Limburgse ambassadeurs gevormd, die scholen c.q. leraren Duits en Frans ondersteunen. Deze ambassadeurs worden geworven o.a. in samenwerking met de honorair consuls van de buurtaallanden, Limburgse ondernemingen, instellingen en verenigingen. De buurtaalfunctionaris kan een beroep doen op de honorair consul(s) voor advies, ter consultatie, alsmede voor het leggen resp. het bevorderen van relevante contacten in het land dat zij vertegenwoordigen, met name in de (vrijwel) aan onze provincie grenzende buitenlandse regio's.

5. De samenwerking van Limburgse scholen met scholen in het buurland kan vaak efficiënter en leuker georganiseerd worden⁵. Door in het basisonderwijs elkaars leraren grensoverschrijdend wederzijds 'met gesloten beurs' te detacheren, hetgeen probleemloos is, kan een Duitse resp. Franse leraar gedurende bijvoorbeeld een dag per week Duits resp. Frans aan een Nederlandse school les geven. De Nederlandse leraar geeft Nederlands op een Duitse resp. Waalse partner- school. Deze samenwerking leidt ook tot uitwisseling van teams, leerlingen en lesmateriaal. Rekruteren van Duitse leraren Duits is ook een oplossing voor een eventueel tekort aan leraren Duits⁶.
6. De Limburgse politiek moet zich, in samenwerking met de andere grensprovincies, sterk maken om de positie van de buurtalen in het nieuwe onderwijscurriculum te versterken. Het taalprofiel in het oosten en zuiden van Nederland hoeft niet hetzelfde te zijn als dat in de Randstad.
7. De vraag blijft overeind of de meest effectieve manier van buurtalenonderwijs niet het instellen van een verplichting daartoe is. Zie het Duitse Saarland dat plannen heeft om de volgende generatie tweetalig op te voeden⁷. Een best practices is ook Luxemburg. In het Newtropolis-onderzoek wordt geadviseerd om verplicht meertalig onderwijs te geven⁸.

Voorwoord:

- a. Met de in deze analyse aangeleverde inhoud wordt een inventarisatie gemaakt van hetgeen er op dit moment 'buurtalenmatig' speelt. Dat is indrukwekkend veel; het thema buurtalenkennis houdt ons breed bezig en de aangeleverde informatie levert hiervoor het bewijs. Alvorens we deze inventarisatie aansnijden is het zinvol de context voor het nut en de zingeving van een volwaardige buurtalenkennis nog eens tegen het licht te houden. Waarom is buurtalenkennis voor de welvaart en het welzijn van onze Euregio van zo'n groot belang? In feite gaat het hier om een strategisch, en dus voor de toekomst van Limburg, wezenlijk aspect. Om vele redenen, zoals zich laat beredeneren/vaststellen
- b. In de eerste plaats vanwege de specifieke ligging van onze regio, midden in een der meest doorontwikkelde economische en sociaal-maatschappelijke zones/delta's in de wereld. Van de Europese interne markt wordt daarbij volop geprofiteerd. Zeker in het segment van de verplaatsing/verhandeling van goederen. Het verplaatsen van personen is een heel ander verhaal. Daarvoor hebben we als basis, maar ook niet meer dan dat, het Schengenakkoord. O.a. het Boosting Growth in Border Regions-rapport van de EU heeft nog eens helder aangetoond, dat er bij het accommoderen van het gebruik van over-de-grens-iggende faciliteiten voor de burger/bestuurder/ondernemer, talloze mankementen en tekortkomingen nog steeds de overhand hebben. Dat is niet in het belang van Europa, noch van de ca. 150 miljoen burgers die in Europa de grensregio's bevolken. Die mankementen komen des te harder aan bij de grensregio's die een uitzonderlijk belang hebben om deze 'tekortkomingen' behapbaar te maken, zoals de Provincie Limburg met zijn prominente grensligging. Als referentie voor succesvol opereren dienen zich hier Luxemburg en Bazel aan. Beide regio's met een (veel) hogere internationaliteit vanwege de drielandenligging, die ook daar speelt, en de onder burgers en maatschappelijk betrokkenen veel betere buurtalenkennis voor het exploiteren van die ligging. De ligging van Limburg midden in Europa manifesteert zich hier als een delfstof, waarvan de ontginning met alle middelen ter hand genomen dient te worden, buurtalenkennis als onmisbaar instrument voorop.
- c. Met het bevorderen van de buurtalenkennis krijgt de Provincie Limburg een nuttig instrument in handen om het belang van de Euregionale doorontwikkeling in alle richtingen beter zichtbaar te maken. Citaat uit de brief die in 2018 aan de Provinciale Staten werd gestuurd inzake het belang van het bevorderen van een goede buurtalenkennis: "En dan is er nog het setje heldere signalen dat met een dergelijk taalbeleid afgegeven wordt. Zowel richting de eigen regiobewoners als richting Euregio-partners, 'Den Haag' en 'Brussel'. Het maakt de betrokken regiobewoners immers op niet mis te verstane wijze duidelijk dat de doorontwikkeling van de Euregionale samenwerking een bloedserieuze aangelegenheid is. Onze Euregionale burenen zal 'deze geste' evenmin ontgaan. Wij doen ons best, jullie als onze burenen ook? Richting 'Den Haag' wordt duidelijk dat (Zuid-)Limburg geen Friesland is en met de Euregio zijn eigen koers wil/moet varen en dat de ligging-midden-in-Europa nu eenmaal een op die situatie toegespitst beleid verlangt."
- d. Limburg en zijn bewoners/ondernemers/bestuurders hebben het belang van buurtalenkennis jarenlang onderschat, te beginnen met het quasi zonder protest laten verdwijnen van het verplicht lesgeven in talen op school met de komst van de Mammoetwet, nu alweer tientallen jaren geleden. Het toen in gang gezette proces is tamelijk desastreus geweest voor de intenties en vaardigheden in het euregionale domein van zowel bestuurders als burgers. Vele bestuurders kwamen, mede

hierdoor, in de positie terecht van het met-de-rug-naar-de-buren-staan. Om maar een voorbeeld te geven: hoe vaak vergaderden gemeentebestuurders en -raadsladen bijvoorbeeld nog met hun buitenlandse collega's? Nooit of bijna nooit. Wat heeft alleen al die omstandigheid voor gevolgen gehad voor de Euregionale ontwikkeling en solidariteit? In feite heeft hier de invoering van de Mammoetwet in de zestiger jaren, met daarin opgenomen het verdwijnen van de verplichting voor het geven van buurtalenonderwijs, voor het ontstaan van een heuse nieuwe grens/barrière gezorgd. Te betreuren valt het dat er destijds geen sensoren gingen werken die de Limburgers op 'vrijwillige basis' tot het behoud van hun taalvaardigheid hadden kunnen aanzetten. Gelukkig zijn we op dit moment, op vele actievelden, druk bezig met het inhalen van de opgelopen achterstand, o.a. ook met het afsluiten van partnerconstructies met onze gemeentelijk en andere sociaal-maatschappelijke actieve burgers.

- e. Over onze Limburgse burgers moeten we het inderdaad ook nog hebben. Want talenkennis faciliteert hier de omgang met onze burens. Engels blijkt daarvoor geen echt doelmatige vluchtroute. Is dat het enige waarom het hier om gaat: je verstaanbaar maken voor je burens? Bij lange na niet. Wanneer je Duits en/of Frans beheerst ga je je vanzelf ook gemakkelijker interesseren voor hetgeen over de grens gebeurt: kranten en boeken lezen, Tv-kijken, meer theater- en museumbezoek over de grens plegen, tijdens winkelsessies en vakanties (in het buitenland) gesprekken aanknopen, enz. Om op die manier ook een beetje Duitser of Fransman/Waal/Vlaming en zeker ook meer Europeaan te worden. Oprechte belangstelling voor je buurland en burens levert wezenlijk meer op dan alleen puur zakelijke conversatie. Een goede buur wordt je eigenlijk alleen op die manier. Daarenboven zal talenkennis zonder enig twijfel het zelfvertrouwen en de eigendunk van de (Zuid-)Limburgers op een hoger peil brengen: ze worden op die manier Nederlanders die op dit punt met kop en schouders boven de meeste landgenoten (gaan) uitsteken. Arme Nederlanders die alleen met hun Tv-Engels in de wereld terecht kunnen.
- f. 'Limburg alleen is te klein' maar het ligt wel in een zeer bevolkings- en activiteiten- rijke nabije omgeving. Voor een bevredigend omgang met die omgeving is veel praktische intelligentie nodig en zullen we vooral ook onze eigen handigheid moeten organiseren. Aan gezond optimisme over de toekomstmogelijkheden van de Euregio mag het ook niet ontbreken. Daarbij hoort dat we de mogelijkheden, die deze bredere Euregionale situatie biedt, (scherp) in de gaten houden om daarvan ook het nut binnen te halen. En ook hier weer speelt de inzicht verruimende buurtalenkennis een dominante rol, levert daarvoor als het ware het fundament. Over praktische intelligentie en het organiseren van onze eigen handigheid gesproken.
- g. Limburg is allang geen kleine kleuter meer. Venlo als logistieke hotspot, Roermond als prominente outlet-locatie, Zuid-Limburg als belangrijke Brightlands-locatie, met in Maastricht de meest internationale Universiteit van Nederland. We willen toch af van onze status als perifere zone. Nuchter beoordeelend is Limburg dat al lang niet meer. Zeker ook door onze steeds hechter wordende samenwerking met Nordrhein-Westfalen. (Het sinds eind 2018 lopende Nederland-NRW-project). Hier wordt goede (buur-)talenkennis het toetje op de taart, met andermaal Bazel en Luxemburg als voorbeeld.

1. Inleiding

Door middel van deze nota wil de Stichting Geen Grens een discussiebijdrage leveren aan het beleid inzake buurtalen. Het gaat daarbij niet alleen om de *buurtalen*. Het gaat om talen, die ook gesproken worden in Frankrijk, Luxemburg, Zwitserland en Oostenrijk. En niet alleen om de talen *an sich* doch ook om grensoverschrijdende uitwisselingen, stages enz. Euregionale competenties zijn van belang ter versterking van de Limburgse economie⁹, de kansen op de arbeidsmarkt en de sociaal-culturele cohesie met de aanliggende grensregio's. Dankzij de perifere ligging van Limburg is het mogelijk om Duits en Frans verbreed en verdiept aan te bieden¹⁰. De buurlanden liggen immers op steenworpafstand en maken internationalisering met de fiets mogelijk. Limburg is een plek waar je minstens twee werelden kunt leren kennen¹¹. In deze nota beperken wij ons tot het basis- en voorgezet onderwijs. Op een steenworp afstand kunnen we de Limburgse leerlingen en studenten onderdompelen in een andere (taal)cultuur. Die mogelijkheid heeft men in Den Haag, Rotterdam en Den Haag niet.

2. De taalgrens ten tijde van de Coronacrisis

Op 31 december 2019 schreef Johan van de Beek in het dagblad De Limburger: 'En zo komt het dat, toen de grenzen er nog waren, we in deze regio eenvoudiger met elkaar konden verkeren omdat we elkaars taal nog konden spreken, terwijl we elkaar nu niet meer kunnen verstaan.' *Die Mauer im Kopf* noemen Duitsers dat. De muur in ons hoofd¹².

Dan een uitspraak van professor Christian Hoebe - hoofd infectiebestrijding bij de GGD Zuid-Limburg - gedaan voordat in Nederland er sprake was van de Coronacrisis. "Taalbarrières spelen een rol," zegt Hoebe. "Engels spreken werkt beperkend. Onderling contact in het Duits lukt vaak wel. Frans is voor meer mensen lastig." Hij prijst zich rijk met het feit dat "ik daar binnen de GGD taalondersteunende mensen voor heb, want ik ben vooral vakinhoudelijk gespecialiseerd." Hoe meer je zaken wil formaliseren en juridiseren, waarschuwt Hoebe, hoe complexer het wordt en hoe moeilijker het communiceren is. "Dat moet je dus niet altijd willen. Elkaar kennen en goed informeren vormt de basis. Dat we in rustige tijden geregeld overleggen en samen oefenen helpt. En ook door de corona-uitbraak zullen zaken uiteindelijk nog beter gaan lopen"¹³.

Na de Coronacrisis d.d. 7 juli 2020 zei Stephan Pusch, de kordate en transparante Landrat van de Kreis Heinsberg, dat "géén enkele Limburgse bestuurder hem heeft gebeld. ... Vroeger, toen het Arbeidsverband Grensland nog bestond, hadden we nauwer contact. Toen kwamen de burgemeesters van onze kant en die van Limburg samen met de provincie en ook de Kreis, maar de Nederlanders hebben de bevoegdheden zeer sterk veranderd. Er zitten andere mensen, we hebben geen aanspreekpunten meer. En ik weet zelf ook helemaal niet wie nu verantwoordelijk is bij jullie¹⁴." Dit in tegenstelling tot Belgisch Limburg waarmee wel gebeld werd¹⁵.

Men kan concluderen dat wij de communicatie in brede zin met onze burens, als gevolg van o.a. de taalverschillen hebben verwaarloosd. De taalgrens mag geen *Mauer im Kopf* of *Maçon en tête* worden.

3. Voortgangsrapportage buurtalen in Nederland

In de Voortgangsrapportage actieagenda 'Grensoverschrijdende Economie & Arbeid' (BIZA 7 juli 2020¹⁶) wordt onder actiepunten Buurtaal & Cultuur een overzicht gegeven van de landelijke projecten buurtaalonderwijs. Er worden geen kwantitatieve gegevens vermeld. Hoeveel kinderen c.q. leerlingen, studenten er dankzij de projecten (meer) Duits of Frans leren, is onbekend. Ook wordt er geen evaluatie gegeven. Wel wordt vermeld dat het bevoegde ministerie OCW "van mening is dat wat betreft het speciale buurlandenteam van Nuffic voldoende is gedaan, en zal de subsidie daarom stoppen". In de voortgangsrapportage wordt nauwelijks aandacht besteed aan de buurtaal Frans. Als

men naar de specifieke euregio's kijkt, dan blijkt dat Zuid-Limburg onderbelicht is. In de andere noordelijke grensregio's (inclusief Midden- en Noord-Limburg) is sprake van meer dynamiek, voor wat betreft de buurtaal Duits. Deze grensregio's zijn bilateraal (Nederland-Duitsland) en kunnen dit effectiever en efficiënter aanpakken. Zo stuurden een aantal Duitse Kreise, grenzend aan de provincies Overijssel en Gelderland, een indringende brief over het belang van de Duitse taal op Nederlandse scholen¹⁷.

Op landelijk niveau is er een aantal instellingen, die het onderwijs in de (buur)talen Duits en Frans promoten en ondersteunen: het Duitsland Instituut van de Universiteit Amsterdam¹⁸, Nuffic in Den Haag¹⁹, het Kenniscentrum Frankrijk van de Radboud Universiteit in Nijmegen²⁰, de vaksecties Franse en Duitse Taal van de Vereniging Levende Talen²¹, het samenwerkingsverband²² Buurtalen, de Goethe Instituten in de Randstad²³, Maison Descartes²⁴ in Amsterdam de actiegroep Duits 'Mach Mit'²⁵ en bijvoorbeeld 'de Franse Juf'²⁶, en andere.

Er doet zich bij de buurtalen een tweetal problemen voor. Het is niet goed gesteld met het imago van de vakken Duits²⁷ en Frans²⁸ en er zijn lerarentekorten²⁹ voor de beide vakken. Een oplossing voor het tekort aan leraren Duits en Frans in Limburg kan zijn: het aanwerven van native speakers uit de nabijgelegen grensregio's³⁰. Naar aanleiding van de resultaten van het Belevingsonderzoek Duits 2017 heeft het Duitsland Instituut Amsterdam waardevolle aanbevelingen opgesteld voor het schoolvak Duits. Deze zouden voor wat betreft Limburg aangevuld kunnen worden³¹.

Het gaat overigens niet alleen om scholen. We citeren met grote instemming Staatssecretaris Knops: "Ik maak me zorgen over het gebrek aan kennis van elkaar over de grenzen. Daar moet verandering in komen. Om taal- en cultuurverschillen te verkleinen, maken we jongerenevenementen mogelijk.....En het begint bij de nieuwe generatie"³². Het ministerie van BZK ondersteunt daarom met het programma 'Onbegrensd' - www.kijkenoverdegrens.nl - sport- en cultuurevenementen voor jongeren die aandacht vragen voor de taal en cultuur van onze buurlanden. Dit doet het Ministerie samen met België en Duitsland (NRW).

4. Debat over buurtalen in Tweede Kamer

De vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft op 5 maart 2020 overleg gevoerd met minister Arie Slob voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media over een nieuw curriculum op de basis- en middelbare school³³. Tijdens het overleg over deze voorstellen kwam ook het belang van buurtaalonderwijs aan bod. Ook kwam de brief van de visiegroep buurtalen ter tafel³⁴.

Tijdens het debat kaarte Eppo Bruins (ChristenUnie) bij minister Slob aan of het belang om Duits te leren in de regio's langs de Duitse grens niet steviger verankerd zou moeten worden in het nieuwe curriculum. Ook Roelof Bisschop (SGP) uitte zijn bezorgdheid over het feit dat extra aandacht voor grenstalen in de vrije ruimte van de scholen is geplaatst. De zorg over moderne vreemde talen werd in het debat gedeeld door Kirsten van den Hul (PvdA). "Al jaren staat het onderwijs in onze buurtalen Frans en Duits onder druk: minder lessen, minder leraren, minder taalvaardigheid. En dat is zonde, zeker gezien de economische kansen in onze grensregio's". Zij vroeg de minister tijdens het debat of hij deze zorg deelt en hoe in het curriculum gewaarborgd wordt dat alle leerlingen in het vmbo-, havo- en vwo-onderwijs minstens één moderne vreemde taal naast Engels kunnen blijven volgen.

Minister Arie Slob geeft in een reactie aan te weten dat buurtalen belangrijk zijn en dat het de bedoeling is dat in de onderbouw van het voortgezet onderwijs de tweede en derde moderne taal verplicht blijven. In het huidige kerndoelenbesluit voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn geen specifieke kerndoelen voor moderne vreemde talen zoals het Frans en Duits opgenomen. "Om de moderne vreemde talen steviger in het curriculum te verankeren zullen er kerndoelen worden uitgewerkt, dus ook voor Frans en Duits. Daarmee krijgt het al een wat steviger plekje dan in de huidige situatie het geval is".

Tijdens het TK overleg over 'bevolkingsdaling en krimp'³⁵ werden er vragen gesteld. Citaten "De leden van D66-fractie stellen dat in de oostelijke grensregio's bijvoorbeeld al langer gepleit wordt voor het aanbieden van het vak Duits vanaf groep 7 in het basisonderwijs en het verbeteren van het taalonderwijs in het voortgezet onderwijs en tijdens beroepsopleidingen. De leden van de D66-fractie zijn benieuwd of de Minister van BZK openstaat voor het stimuleren van dit aanbod en hoe hij hierin optrekt met de betrokken collega's binnen het kabinet. De leden van de PvdA-fractie vragen of de Minister van BZK het vak Duits op korte termijn kan aanbieden in grensregio's".

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft deze vragen d.d. 3 juli 2020 als volgt beantwoord: "Sinds 1 januari 2016 is het wettelijk toegestaan om tot vijftien procent van de onderwijstijd in het primair onderwijs (po) in het Engels, Frans of Duits te geven. Hiermee wordt scholen de ruimte geboden om al in het primair onderwijs een stevig fundament te leggen voor het aanleren van een vreemde taal, bijvoorbeeld Duits, zonder dat dit in een apart vak aangeboden hoeft te worden. Het is echter uiteindelijk aan de scholen om daar eigen keuzes in te maken. Momenteel wordt op een beperkt aantal scholen een pilot uitgevoerd waarin we onderzoeken of uitbreiding van de ruimte voor vroegvreemdetalenonderwijs (vvto) wenselijk is, en zo ja, onder welke voorwaarden. De uitkomsten van het onderzoek worden verwacht in het voorjaar van 2023". Verder schreef de Minister: "In het voortgezet onderwijs is het al sinds jaar en dag gebruikelijk in het tweede jaar te beginnen met het vak Duits. In de grensregio waar geëxperimenteerd wordt met het eerder aanbieden van buurtalen heeft het primair en voortgezet onderwijs overlegd over de doorlopende leerlijn. Daar zijn dan ook scholen te vinden die al in de brugklas beginnen met Duits. Een dergelijke beslissing is aan de scholen: zij weten als geen ander waar hun leerlingen behoefte aan hebben en hoe zij dat kunnen aanbieden. Scholen die eerder willen beginnen met het vak Duits kunnen dit dus doen binnen de huidige wet- en regelgeving. Het Ministerie van OCW biedt scholen ondersteuning bij verbetering van hun talenonderwijs aan via programma's als vvto, LinQ, tweetalig onderwijs en Taalassistenten. Nuffic is op dit moment uitvoerder van deze programma's".

Voorafgaande aan het debat in de Twee Kamer heeft zowel het Interprovinciaal Overleg (IPO) als de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) het belang van Duits in het nieuwe curriculum bepleit³⁶.

5. Voortgangrapportage buurtalen in Limburg

Dan de 'voorgangrapportage' Limburg. De subsidieregeling buurtalen bestaat sedert 2010³⁷. Uitgangspunt voor het beleid was het 'Actieplan Grensoverschrijdend Leren en Werken 2016 -2019'.

Tot aan het faillissement van de Talenacademie³⁸, die gevestigd was op de Campus van de Open Universiteit in Heerlen was de Provincie betrokken bij het programma 'buurtalen'. Een belangwekkend euregionaal project was het Linguaclusterproject³⁹. De vraag is of dit project nog actueel is.

Na de ondergang van de Talenacademie is het Limburgse expertiseteam buurtalen bestaande uit deskundigen uit het onderwijs opgericht⁴⁰. Ook is gedurende de periode 2017-2019 Karin Straus bezoldigd ambassadrice buurtalen Limburg geweest⁴¹. Tot september 2020 was op de website van de expertisegroep buurtalen Limburg - www.euregioonderwijs.nl - het ontwikkelde lesmateriaal Duits niet beschikbaar en het lesmateriaal Frans niet te downloaden⁴². Dit is ondertussen gecorrigeerd. Of dit lesmateriaal in de klas wordt gebruikt, is onduidelijk.

In tegenstelling tot Duitse burens, die hun eigen buurtalen via de Region Aachen⁴³ faciliteren en onze Waalse burens, die hun buurtalen via het Maison des Langues⁴⁴ faciliteren, bestaat er in Limburg geen ondersteunende instelling meer. De lerarenopleidingen Duits en Frans van Fontys Hogeschool spelen nauwelijks een rol.

De Euregio Maas-Rijn heeft een fonds voor schooluitwisselingen en bezoeken⁴⁵. Voor 2020 is dit een budget van € 20.000. De vergoedingen bedragen € 250 voor vervoerskosten en (eventueel) € 250 voor entreegelden. Er zijn dit jaar 38 uitwisselingen en bezoeken financieel ondersteund. Hierbij zijn in 17 gevallen Nederlands Limburgse scholen betrokken of wordt Nederlands Limburg door een school(klas) uit een andere regio bezocht⁴⁶. Deze bedragen zijn zeer laag als men ze vergelijkt met de bedragen die aan Interregprojecten besteed worden of aan andere Limburgse projecten worden uitgegeven⁴⁷.

Basisonderwijs

Het aantal basisscholen waar buurtalen gegeven worden is te vinden op de website van Nuffic⁴⁸. Er is sprake van witte vlekken resp. regionale differentiatie voor wat betreft de buurtaal Frans resp. Duits. Op twaalf Limburgse basisscholen wordt Frans gegeven⁴⁹. Op 22 Limburgse basisscholen wordt Duits als buurtaal gegeven. De vraag is of het aantal basisscholen met een buurtalenproject toe dan wel is afgenomen. Op de in de Provinciale Staten gestelde vraag over aantal euregioscholen antwoordde de Gedeputeerde “op de vraag hoeveel basisscholen Euregio-profielscholen zijn, kan ik in ieder geval zeggen dat het in Zuid-Limburg een stuk of dertig zijn. Hoeveel procent dat precies is, moet ik u even schuldig blijven”⁵⁰.

Uitwisselingsprojecten

Het gaat niet alleen om Duits of Frans in de klas. Scholen in de grensregio's kunnen op korte afstand met elkaar samenwerken in projecten, uitwisselingen enz. Het is perfect mogelijk om in het Limburgse basisonderwijs grensoverschrijdend op school- en leerlingniveau samen te werken.

Een voorbeeld is het project Stem 2 Lingua van de Euregio Rijn-Maas-noord⁵¹. Dit project wil Euregionale leerlingen in de leeftijd van 8 tot 10 jaar (groep 5 en 6 in Nederland en klas 3 en 4 in Duitsland) in contact met elkaar brengen, verleiden om te communiceren en elkaars cultuur en gebruiken beter te leren kennen. Om dit te stimuleren wordt er gebruik gemaakt van materialen en werkvormen rondom Programmeren en Coderen waarbij in de vorm van Onderzoekende en Ontwerpende leerhouding centraal staat. De volgende scholen doen mee: regio Zuid: Basisschool de Opstap Brunssum - Westzipfel Schule Saeffelen/Schalbruch Basisschool de Trampoline Brunssum - KGS Alsdorf. Regio Zuid/Midden: Basisschool de Lahrhof Sittard-KGS Arsbeck-Wildenrath en regio Midden/Noord: Basisschool Triangel Linne - GGS Breyell Nettetal. Het is de bedoeling om in het schooljaar 2020/2021 dit met andere partnerscholen uit te breiden. De grensoverschrijdende meerwaarde is dat de leerlingen nauwer met elkaar in contact komen, en de vreemde taal, cultuur en leefruimte niet meer als een geografische grens of taalbarrière zien, maar als kans.

Interessant is ook het project 'Eurobabel'⁵². Dit hield concreet in, dat op enkele basisscholen in Kerkrade en Herzogenrath de aandacht gericht werd op de taal en cultuur van de burens aan de andere kant van de grens. Het programma was erop gericht de kinderen bredere kennis te verschaffen over de grensregio waarin zij wonen en zo meer begrip te krijgen voor de kinderen die aan de andere kant van de grens een andere taal spreken. Dit project moet worden gezien als spiegelproject, waarbij een uitwisseling van Nederlandse en Duitse leerkrachten plaatsvond. Vanwege de forse personele inzet, moest bij een aantal deelnemende scholen de omvang van dit project noodzakelijkerwijs worden gereduceerd.

Een derde voorbeeld is het opnemen van een carnavalsnummer in het Nederlands en het Duits als grensoverschrijdend taalproject. Dit was een onderdeel van het buurtaalproject van de Venlose Nova Montessorischool en de Grundschule Breyell/Schaag en Schule am See in Lobberich. Achterliggend idee is dat kinderen al openstaan voor grensoverschrijdende contacten en dat ze aandacht besteden aan elkaars cultuur⁵³.

Via de Arbeitsgemeinschaft Grenzland⁵⁴ werkten tot een groot aantal scholen uit de regio Landgraaf, Sittard-Geleen e.o. en de Kreis Heinsberg samen in de Arbeitsgruppe Bildung. In bijvoorbeeld 2008 vonden er 38 uitwisselingsprojecten voor 2.000 leerlingen c.q. scholieren plaats. Helaas is de Arbeitsgemeinschaft Grenzland opgeheven door de Nederlandse Gemeenten. Heroprichting ligt voor de hand.

Naast deze samenwerkingsprojecten zijn er ook nog meer basisscholen, die over de grens fysiek samenwerken.

Voortgezet onderwijs

Er zijn betrouwbare en redelijk positieve data over het aantal Limburgse VO-leerlingen dat Duits in het examenpakket heeft. De belangstelling voor het Frans neemt af. In een onderzoek van Universiteit van Maastricht over de vergelijking van eindexamens Limburgse en Nederlandse leerlingen⁵⁵ werd geconcludeerd:

- Dat Duits op vwo-niveau steeds vaker wordt gekozen als eindexamenvak. Deze trend is zowel zichtbaar in Limburg als in de rest van het land. Op alle niveaus doen in Limburg meer leerlingen eindexamen in Duits dan in de rest van Nederland. Ruwweg is het verschil zo'n tien procentpunt, met als uitschieter het vmbo tl waar zo'n 56% van de Limburgse leerlingen Duits in het pakket heeft terwijl dit in de rest van Nederland 40% is. Ook halen Limburgse leerlingen veel hogere cijfers voor Duits. Hoe lager het onderwijsniveau hoe groter dit verschil is. Bij het vwo gaat het om iets meer dan 0,1 punt. Op het vmbo bl om een vol punt.
- Dat de belangstelling voor Frans landelijk daalt. In Limburg is op het vwo en het havo deze daling lager. Alleen op vmbo tl/gl is de Limburgse deelname aan Frans lager dan het landelijk gemiddelde. Er zijn geen grote verschillen in de cijfers.

Er is geen overzicht van het aantal Limburgse scholen dat tweetalig Duits of Frans aanbiedt⁵⁶. Aan het Valuas College in Venlo⁵⁷ was dit wellicht het geval, doch het biedt nu versterkt Duits resp. Frans aan. Er zijn zes scholen in Limburg die TTO-Engels aanbieden. Ook is er geen overzicht van het aantal eurescholen resp. eurescholen. In het voortgezet onderwijs is er vanaf 2020 slechts één eureschool in Limburg⁵⁸.

In het voorjaar 2020 is er een onderzoek over "de behoefte aan een Nederlands-Duits tweetalig vmbo in de provincie Limburg nu en in de toekomst" gepubliceerd⁵⁹. Er wordt geconcludeerd dat het ouders van leerlingen op het vmbo wel wat waard zou zijn als hun kinderen tweetalig onderwijs (TTO) zouden krijgen in de Duitse taal. Kinderen zelf zijn minder bereid, maar zien wel degelijk dat de kansen op de arbeidsmarkt worden vergroot als ze Duits beheersen. De helft van alle vmbo-leerlingen is ervan overtuigd dat tweetalig onderwijs in het Duits kan leiden tot een betere baan, al zal dat leren hen moeite gaan kosten. Zo denken ze dat ze vijftig procent meer tijd kwijt zijn aan hun studie. In werkelijkheid zal daarom maar één op de vijf leerlingen ook daadwerkelijk voor Duits op het vmbo kiezen, als dat als TTO wordt aangeboden'.

Als kinderen op de basisschool lessen Duits of Frans hebben gehad dan is het van belang dat dat er continuïteit of te wel de doorlopende leerlijn van basis en het voortgezet onderwijs gewaarborgd wordt. Op de meeste middelbare scholen wordt Duits vanaf de tweede klas aangeboden. Met name in de grensstreek zijn er ook scholen die Duits vanaf de eerste klas geven. In de onderbouw geven de meeste scholen twee tot drie uur Duits per week. Er zijn geen argumenten om in de brugklas geen onderwijs te geven in de (buur)talen Duits en Frans⁶⁰.

Het Bernardinus College (SVOPL) in Heerlen beargumenteerde de invoering van Duits in de brugklas als volgt: 'Parkstad maakt deel uit van een Euregio die veel uitdagingen biedt en waar veel kennisinstellingen zijn gevestigd. Om optimaal te kunnen profiteren van de mogelijkheden die het

leven en werken in deze Euregio biedt, is het van belang dat leerlingen van nu bekend zijn met de buurtalen. Om die reden starten wij op het Bernardinuscollege al in de eerste klas met Duits. Het doel hiervan is leerlingen een sterke basis te bieden voor deze taal, zodat zij ook in staat zijn om te ervaren welke mogelijkheden er in ons buurland Duitsland liggen. Deze mogelijkheden liggen niet alleen op cultureel gebied, maar ook op het gebied van vervolgoopleidingen en dus uiteindelijk ook van de arbeidsmarkt. Naast het aanbieden van versterkt Duits, bestaat voor leerlingen ook de mogelijkheid om via ons extra onderwijsaanbod het Goethe-certificaat Duits te behalen. Een uitstekende basis voor een vervolgstudie aan bijvoorbeeld de RWTH of de Fachhochschule in Aken⁶¹.

Uitwisselingsprojecten

Het gaat niet alleen om Duits of Frans in de klas. Scholen in de grensregio's kunnen op korte afstand met elkaar samenwerken in projecten, uitwisselingen enz. Het is perfect mogelijk om in het voortgezet onderwijs grensoverschrijdend op school- en leerlingniveau samen te werken.

Een voorbeeld is het project Het doel van de Euregional Technology Award⁶². Doel van de Award is jongeren uit havo/vwo 2/3 klassen in de Euregio Maas-Rijn op een andere manier kennis te laten maken met techniek én met leeftijdsgenoten van over de grens, om hen zo enthousiast te maken voor een technische studierichting en een toekomstige carrière in de technologische sector, bij voorkeur in de Euregio. Deze Euregionale ontmoeting en kennisuitwisseling tussen scholieren laat zien dat techniek geen grenzen kent.

Een ander voorbeeld is de euregionale literatuurprijs voor scholieren⁶³. Dit project verbindt dat wat voor de hand (deur) ligt: de drie buurtalen van de Euregio Maas-Rijn, jongelui uit België, Nederland en Duitsland. Het brengt scholen samen, net zoals lezers en auteurs, kritiek en oeuvre dat een prijs verdient. Bij deze wedstrijd doen twee actuele boeken van Duitstalige, Franstalige en Nederlandstalige auteurs, in het totaal zes boeken dus, mee. Deze werken moeten ook in de twee andere euregionale talen zijn vertaald. Dan begint het lezen, becommentariëren, discussiëren, het 'verder kijken dan je neus lang is'. Wanneer uiteindelijk de jury van scholieren de winnaar uitkiest - circa 400 scholieren van 25 scholen verkiezen een schrijfster of schrijver en de twee vertalers m/v - en hem of haar een prijs uitreikt, dan hebben vooral de jongeren gewonnen. Interessant zijn ook het meertalig euregionaal poetry slam festival en de Euregio Literatuurprijs voor Scholieren⁶⁴.

In een aantal scholen - bijvoorbeeld Trevianum (Sittard-Geleen), Bernardinus Collega (Heerlen), Connect College (Echt) en Porta Mosana (Maastricht)⁶⁵ - wordt er substantiële aandacht besteed aan euregionalisering. Naast deze projecten zijn er nog vele door scholen georganiseerde uitwisselingen en projecten.

6. Beleid provincie Limburg en de Limburgse gemeenten

In het Limburgs Collegeprogramma 2019-2023 'Vernieuwend Verbinden' is beleid beperkt tot slechts een passage: "wij stimuleren structurele maatregelen voor het versterken van 'euregionale vaardigheden' (onder andere buurtalen en euregionale stages)". In het Limburgs collegeprogramma staat dat er gestreefd wordt naar een Euregionaal ontmoetingscentrum om grensoverschrijdend leven, leren en werken te stimuleren⁶⁶. Tot op heden is er geen voorstel. Belofte maakt schuld.

Missiegedreven Economisch Beleidskader (mei 2020)

Citaat: "Wij zien de euregio's met hun grote culturele, sociale en talentdiversiteit inderdaad als een ideale educatieve biotoop, maar dan is beheersing van minstens een van de buurtalen wel degelijk essentieel. Euregionale competenties, inclusief taalbeheersing van een van de buurtalen, zijn van groot belang voor zowel de economie als de sociaal-maatschappelijke cohesie in de grensregio's." Er wordt verder gesteld dat "de inzet is om de buurtalen in de doorlopende leerlijn te stimuleren waarbij de eerste stap in het vmbo is het 'Versterkt Duits' verder op te schalen in Limburg".

Kader Internationalisering – Vernieuwend Verbinden over grenzen heen (juni 2020)

Citaat: “We agenderen het belang van euregionale cultuuraspecten en buurtalen bij de onderwijspartners in de doorlopende leerlijn van primair onderwijs, naar v(mb)o en mbo. Daarom vragen we onderwijsinstellingen aanmoedigen om euregionaal onderwijs naar een volgend niveau te brengen met een nieuwe impuls rondom buurtalen (zoals integratie in andere vakken) en het bevorderen van kennis over culturen aan weerszijde van de landsgrenzen”.

Lokale Educatieve Agenda

Elke Gemeenten is verplicht om een Lokale Educatieve Agenda op te stellen. De Gemeente Landgraaf besteedt als volgt aandacht aan de buurtaal Duits in haar agenda⁶⁷:

Implementatie lessen Duitse taal & cultuur

- Als gemeente Landgraaf liggen we in een regio die dicht tegen onder andere de Duitse grens aan ligt. Kennis van de Duitse taal en cultuur is voor onze jongeren van groot belang om zich vrij door deze regio te kunnen bewegen. Daarom wordt er ingezet op implementatie van lessen Duitse taal en cultuur in het basisonderwijs, waarbij een aanbod op maat per school mogelijk is. De raad heeft hiervoor in eerdere jaren al een budget beschikbaar gesteld dat nog niet te gelde is gemaakt.
- In het voortraject op de implementatie lessen Duitse taal & cultuur is onderwijsstichting Movare al aan de slag gegaan met het aanvragen van de beschikbare subsidie bij de Provincie Limburg. Voor de implementatie zelf is het van belang dat het aantal leerkrachten per school met een voldoende beheersing van de Duitse taal toereikend is. Indien dit niet het geval is dan kan er een scholing gevolgd worden.
- Voor wat betreft de implementatie in de school kan de aanpak per school verschillen. Momenteel wordt er gekeken naar de inzet van een digitaal leermiddel (“die Biene”) om de Duitse taal interactief in de klas aan te bieden. Dit is echter afhankelijk van de beschikbaarheid van middelen. Daarnaast kunnen scholen ook aan de slag met de reeds door Nuffic beschikbaar gestelde materialen. Aangezien de voertaal van een les door de Duitse taal vervangen kan worden, denk daarbij aan een muziekles, betekent de implementatie van lessen Duitse taal & cultuur niet automatisch dat er andere vakken van het rooster moeten verdwijnen. Over de exacte wijze van implementeren zal de coördinator van onderwijsstichting Movare met de scholen en de gemeente direct na vaststelling van de LEA in gesprek gaan.

7. Colloquium Buurtalenonderwijs van de Benelux 2019

Het ‘Colloquium Buurtalenonderwijs van de Benelux’ op 22 november 2019 bracht de experts, begaan met buurtalenonderwijs, uit ministeries, overheden uit de grensregio’s en vertegenwoordigers van organisaties voor grensoverschrijdende samenwerking uit Nederland, Vlaanderen, Franse en Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, GH Luxemburg, Hauts-de-France, Noordrijn-Westfalen, Nedersaksen, Saarland, Rheinland-Pfalz, Grand Est samen⁶⁸.

Er werden een aantal opmerkingen gemaakt, te weten dat

- de bereidheid om een buurtaal te leren kennen soms afneemt, ten voordele van het Engels dat blijkbaar op een gemakkelijker manier wordt verworven, via de populaire cultuur;
- er gevreesd wordt dat de dramatische daling van de kennis van de buurtalen leidt tot culturele verschraling;
- de dalende kennis van de buurtalen bij de leraren toenemend knelpunt is en in sommige gevallen oudere leerkrachten terug moeten worden ingeschakeld;
- het gevoel van urgentie betreffende de noodzakelijke kennis van buurtalen veelal sterker aanwezig is bij werkgevers dan bij werknemers;

- de belangstelling voor kennis van buurtalen lijkt zelfs af te nemen, mede door de (foute) perceptie dat versimpeld Engels het taalprobleem zou oplossen.

Er wordt gepleit om beleidsmatig een volgorde voorop te stellen. Eerst de moedertaal, vervolgens een buurtaal en als derde: andere talen op internationaal niveau. Ook is het belangrijk om de continuïteit te garanderen. Beter buurtalenonderwijs in de lagere school moet worden verder gezet in het voortgezet of middelbaar onderwijs. Aan de overheden wordt gevraagd in te zetten op de garantie van de kwaliteit van de leerkrachten. De deelnemers aan de Benelux Colloquium pleiten ervoor dat het beleid een duidelijke en positieve keuze maakt voor de kennis van de buurtalen en zorgt voor meer prestige voor taal en cultuur op school. Beleidsverantwoordelijken moeten meer actief inzetten op verbetering van de kennis van buurtalen via onderwijs.

8. Conclusies

Het Limburgs beleid inzake buurtalen is aan vernieuwing toe. Stichting Geen Grens vindt, net als de Provincie, dat de euregio's, mits benut, een ideale educatieve biotoop zijn. Ook onderschrijft Stichting Geen Grens het belang van euregionale cultuuraspecten en buurtalen bij de onderwijspartners. Stichting Geen Grens constateert dat buurtalen op de landelijke politieke agenda staan. De landelijke instellingen verlenen voldoende faciliteiten en er is veel lesmateriaal ontwikkeld. Of er door de Limburgse scholen voldoende gebruik gemaakt wordt van de faciliteiten c.q. lesmaterialen is onduidelijk.

Stichting Geen Grens is van mening dat het aantal basisscholen dat buurtalen heeft geprogrammeerd, het aantal scholen met het predicaat euregioprofiel school en het aantal leerlingen dat Duits of Frans kiest, moet toenemen. Er is geen behoefte meer aan onderzoeken. Ook moet er een einde komen aan de vrijblijvendheid voor wat betreft de taalkeuze. De overdreven aandacht voor verengelsing moet beëindigd worden. De Limburgse Gemeenten zouden ook een ondersteunende rol ten behoeve van de in hun gemeente gelegen scholen moeten spelen. De Limburgse media zouden in de opvatting van Stichting Geen Grens ook meer informatie moeten geven over de buurlanden.

Ook Gouverneur Theo Bovens concludeert dat het onderwijs in buurtalen op de goede weg is, doch dat dit echter nog lang geen gemeengoed is. Hij stelt voor om scholen voor wat betreft buurtalen ontzorgd moeten worden⁶⁹.

Stichting Geen Grens is van mening dat de scholen c.q. leraren en ouders een doorslaggevende rol spelen. Gezien de vele maatschappelijke problemen, die scholen moeten 'oplossen', de taakbelasting van de leraren en de lerarentekorten, dienen de scholen c.q. leraren maximaal gefaciliteerd (ontzorgd) te worden.

9. Aanbevelingen inzake het buurtalenonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs

Het (Eu)regionaal burgerschap in economische én sociaal-culturele zin is alleen mogelijk als de Limburgse leerlingen voldoende Duits en Frans leren. Van de Nederlanders zegt 72% vóór meer samenwerking met Fransen en Duitsers te zijn⁷¹. Meertaligheid aanleren op vroegtijdige leeftijd is zinvol⁷².

De wereld zal de komende jaren blijven veranderen, maar Duitsland en België zullen buurlanden van Nederland blijven. En in Luxemburg, Zwitserland, Oostenrijk en Frankrijk zal men hoogstwaarschijnlijk geen Limburgs of Nederlands gaan spreken. 'Allemaal Engels gaan praten of meertaligheid bevorderen? Wie de culturele diversiteit van de grensregio aan het hart gaat en tegelijkertijd toegang wil hebben tot de ander zijn cultuur, bijvoorbeeld omdat dat inspireert, die kiest voor het laatste. Wie gaat voor het loutere gemak kiest het eerste⁷³. De huidige binnengrenzen mogen geen ijzeren taalgrenzen worden!

8. De Provincie Limburg benoemt een buurtaalfunctionaris. Deze (netwerk)functionaris, die de scholen moet ontzorgen, ontwikkelt en ondersteunt, in samenwerking met het onderwijs, activiteiten en projecten, die gericht zijn op de versterking van het (eu)regionaal burgerschap en in het bijzonder het leren van buurtalen. Hij/zij onderhoudt het netwerk van onbezoldigde buurtaalambassadeurs⁷⁴, het netwerk van leraren Duits en Frans, houdt contact met de honorair consuls van België, Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en Luxemburg enz. en organiseert bijeenkomsten voor en met deze en andere relevante groepen.
9. Alle Limburgse Gemeenten stimuleren én faciliteren de basisscholen en de scholen voor voortgezet onderwijs, die grensoverschrijdend (willen) samenwerken met scholen uit (grens)gemeenten in de buur(taal)landen. De Limburgse gemeenten agenderen 'buurtalen' en samenwerking van hun scholen met scholen in de nabijgelegen grensregio in de Lokale Educatieve Agenda.
10. Alle Limburgse scholen voor voortgezet onderwijs dienen - net als het Bernadinus College in Heerlen - vanaf de brugklas onderwijs in de Duitse en Franse taal aan te bieden.
11. Er wordt een netwerk van Limburgse ambassadeurs gevormd, die scholen c.q. leraren Duits en Frans ondersteunen. Deze ambassadeurs worden geworven o.a. in samenwerking met de honorair consuls van de buurtaallanden, Limburgse ondernemingen, instellingen en verenigingen. De buurtaalfunctionaris kan een beroep doen op de honorair consul(s) voor advies, ter consultatie, alsmede voor het leggen resp. het bevorderen van relevante contacten in het land dat zij vertegenwoordigen, met name in de (vrijwel) aan onze provincie grenzende buitenlandse regio's.
12. De samenwerking van Limburgse scholen met scholen in het buurland kan vaak efficiënter en leuker georganiseerd worden⁷⁵. Door in het basisonderwijs elkaars leraren grensoverschrijdend wederzijds 'met gesloten beurs' te detacheren, hetgeen probleemloos is, kan een Duitse resp. Franse leraar gedurende bijvoorbeeld een dag per week Duits resp. Frans aan een Nederlandse school les geven. De Nederlandse leraar geeft Nederlands op een Duitse resp. Waalse partnerschool. Deze samenwerking leidt ook tot uitwisseling van teams, leerlingen en lesmateriaal. Rekruteren van Duitse leraren Duits is ook een oplossing voor een eventueel tekort aan leraren Duits⁷⁶.
13. De Limburgse politiek moet zich, in samenwerking met de andere grensprovincies, sterk maken om de positie van de buurtalen in het nieuwe onderwijscurriculum te versterken. Het taalprofiel in het oosten en zuiden van Nederland hoeft niet hetzelfde te zijn als dat in de Randstad.
14. De vraag blijft overeind of de meest effectieve manier van buurtalenonderwijs niet het instellen van een verplichting daartoe is. Zie het Duitse Saarland dat plannen heeft om de volgende generatie tweetalig op te voeden⁷⁷. Een best practices is ook Luxemburg. In het Newtropolis-onderzoek wordt geadviseerd om verplicht meertalig onderwijs te geven⁷⁸.

-
- ¹ <https://nl.ambafrance.org/Conferentie-Burgerschap-in-de-buurtalen-25-mei-2018-Amsterdam>
https://duitslandinstituut.nl/assets/upload/Onderwijs/Samenvatting_burgerschap_25mei2018.pdf
www.ad.nl/buitenland/onderzoek-clingendael-vaarwel-amerika-hallo-frankrijk-en-duitsland~ab5289c0/
- ² www.meertalig.nl; www.meertaligheid.be;
<http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Omgang%20met%20meertaligheid%20in%20het%20onderwijs.pdf>
- ³ https://schunck.nl/wp-content/uploads/2015/02/NEWTROPOLIS_PUBLICATIE_WEB.pdf
- ⁴ De buurtaalambassadeurs ondersteunen scholen en leraren voor wat betreft het informatie geven over sociale, culturele en economische ontwikkelingen in de Duits- en Franssprekende landen door middel van gastlessen, contacten leggen met scholen, bedrijven en instellingen uit deze landen enz.
- ⁵ De mogelijkheden en faciliteiten voor leraren in het basisonderwijs om her- en bij te scholen zijn beperkt.
- ⁶ Mededeling portefeuillehouder inzake afdoen toezegging 8484 (aantallen Duitse leraren in Limburg en kansen van tweetalig onderwijs met Duits in basis- en voortgezet onderwijs). Brief Provincie Limburg d.d. 17 september 2019.
- ⁷ www.saarland.de/mbk/DE/portale/bildungsserver/themen/unterricht-und-bildungsthemen/internationalebildung/sprachenkonzept/sprachenkonzept.html
- ⁸ https://schunck.nl/wp-content/uploads/2015/02/NEWTROPOLIS_PUBLICATIE_WEB.pdf
- ⁹ <http://table rondepourlefrancais.nl/dagvande Fransetaal/files/2014/09/e-artikel-Talen-en-hun-economisch-belang.pdf>
<https://www.trouw.nl/nieuws/te-weinig-les-in-frans-en-duits-schaadt-de-economie~bf708253/>
www.dnhk.org/fileadmin/AHK_Niederlande/Downloads/Corporate_Publikationen/Ondernemersenquête_Belang_van_de_Duitse_taal.pdf
- ¹⁰ www.radarlimburg.nl/themas/de-grens/
- ¹¹ <https://aha24x7.com/een-plek-waar-je-twee-werelden-kunt-leren-kennen/>
- ¹² www.limburger.nl/cnt/dmf20191230_00139072/de-muur-in-ons-hoofd
- ¹³ www.nrc.nl/nieuws/2020/02/27/de-ggd-bij-de-grens-belt-drie-keer-per-dag-duitse-collegas-a3992047
- ¹⁴ www.limburger.nl/cnt/dmf20200707_00167248/cdu-bestuurder-stephan-pusch-in-regio-heinsberg-groeide-door-corona
- ¹⁵ www.limburg.nl/actueel/nieuws/weblog-dichtbij/grenzen/
- ¹⁶ www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/07/07/voortgangsrapportage-actie-agenda-grensoverschrijdende-economie-arbeid
- ¹⁷ www.grenspostdusseldorf.nl/wp-content/uploads/2020/03/brief.pdf
- ¹⁸ <https://duitslandinstituut.nl/thema/20/duitse-taal>
- ¹⁹ www.nuffic.nl/onderwerpen/linq/; www.nuffic.nl/onderwerpen/lesmateriaal-duits-op-de-basissschool/
www.nuffic.nl/onderwerpen/duits-of-frans-op-de-basissschool/#alle-scholen-die-duits-of-frans-aanbieden
- ²⁰ www.ru.nl/rich/networks/kenniscentrum-frankrijk-nederland/
- ²¹ <https://levendetalen.nl/talensecties/sectie-frans/>
<https://levendetalen.nl/talensecties/sectie-duits/>
- ²² www.buurtaalonderwijs.nl/manifest/
- ²³ www.goethe.de; www.goethe.de/ins/nl/nl/spr/unt/ver/mmm.html
- ²⁴ <http://institutfrancais.nl/>
- ²⁵ <https://machmit.nl/>
- ²⁶ www.defransejuf.nl
- ²⁷ <http://www.onderwijsblad.nl/article.asp?ArtikelID=8784>; <http://www.onderwijsblad.nl/article.asp?ArtikelID=6177>
- ²⁸ www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/op-middelbare-scholen-is-frans-niet-langer-en-vogue~b08dc5bd/;
www.socialevraagstukken.nl/frans-in-nederland-cool-of-passe/
www.nporadio1.nl/binnenland/23996-duitsers-zijn-gek-op-onze-taal-maar-die-liefde-lijkt-niet-wederzijds-in-nederland-staat-de-duitse-taal-onder-druk
- ²⁹ www.duitslandnieuws.nl/blog/2019/01/15/zorgen-over-toenemend-tekort-aan-docenten-duits/;
www.voxweb.nl/nieuws/nieuwe-master-moet-meer-docenten-duits-opleiden
- ³⁰ www.nuffic.nl/onderwerpen/native-speaker-in-jouw-klas/. Het gelijktijdig werken in twee landen is sociaalrechtelijke zeer ingewikkeld.
- ³¹ <https://duitslandinstituut.nl/assets/upload/Onderwijs/AANBEVELINGEN%20Nederlands.pdf>.
- ³² Toespraak van Nederlandse Staatssecretaris Knops van o.a. grensoverschrijdende samenwerking bij de Dies Natalis Open Universiteit Heerlen, op 26 september 2019.
- ³³ www.grenspostdusseldorf.nl/buurtaalonderwijs-op-de-agenda-tijdens-kamerdebat/
- ³⁴ <https://duits.levendetalen.nl/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/200122-Brief-Visiegroep-Buurtalen-mbt-vervolg-Curriculumnu.pdf>; www.nrc.nl/nieuws/2020/03/03/verwaarloos-de-vakken-frans-en-duits-niet-langer-a3992498
- ³⁵ <https://kennisopenbaarbestuur.nl/media/257215/beantwoording-kamervragen-inzake-bevolkingsdaling-en-krimp.pdf>
- ³⁶ <https://vng.nl/brieven/input-vng-tbv-ao-gros-dd-11-maart-2020maandag-2-maart-2020>
- ³⁷ www.limburg.nl/onderwerpen/internationaal/@3478/subsidie-euregionaal/
- ³⁸ www.facebook.com/TalenacademieNL, www.euregioschool.eu
- ³⁹ www.linguacluster.org/nl
- ⁴⁰ www.euregioonderwijs.nl

-
- ⁴¹ www.euregioonderwijs.nl/nieuws/maak-kennis-met-ambassadeur-euregio-onderwijs-karin-straus
www.limburg.nl/karin-straus-wordt-ambassadeur-euregionaal-onderwijs. Bezoldiging € 70.000 voor 84 dagen.
- ⁴² www.euregioonderwijs.nl
- ⁴³ <https://regionaachen.de/bildung/deutsch.html>; <https://regionaachen.de/bildung/unsere-nachbarn-sprache-und-kultur.html>
- ⁴⁴ www.provincedeliege.be/maisondeslangues
- ⁴⁵ <https://euregio-mr.info/nl/foerderung/grenzueberschreitende-schulaustausche-und-schulbesuche/>
- ⁴⁶ <https://ris2.ibabs.eu/Reports/ViewListEntry/Limburg/d4cfea02-650c-4f6b-82e5-fd3ede045845>
- ⁴⁷ www.limburg.nl/loket/subsidies/subsidieregister/
- ⁴⁸ www.nuffic.nl/onderwerpen/duits-of-frans-op-de-basisschool/#alle-scholen-die-duits-of-frans-aanbieden
- ⁴⁹ <https://nos.nl/artikel/2272209-on-parle-francais-wir-sprechen-deutsch-klinkt-het-steeds-vaker-op-de-basisschool.html>
- ⁵⁰ Concept deelverslag van het verhandelde in de Statencommissie Financiën, Economische Zaken en Bestuur van 8-5-2020 betreffende Statenvoorstel Missiegedreven Economisch Beleidskader
- ⁵¹ <https://stem-2-limburg.nl/projecten/#lingua>; <https://euregio-rmn.de/drie-nieuwe-people-to-people-projecten/>
- ⁵² www.eurode.eu/grensoverschrijdende-opleidingsprojecten.html
- ⁵³ www.limburg.nl/leerlingen-nemen-tweetalig-carnavalslied-op
- ⁵⁴ www.aachener-nachrichten.de/allgemeines/rund-2000-schueler-werden-sich-begegnen_aid-27592955
- ⁵⁵ www.educatieveagendalimburg.nl/application/files/5515/2629/6079/Duits_en_frans.pdf;
www.limburger.nl/cnt/dmf20180513_00061703/meer-examens-duits-in-limburg
- ⁵⁶ www.ikkestto.nl/is-er-eeen-tto-school-bij-mij-in-de-buurt/; www.internationalisering.nl/modules/kennismaken-met-lingq-versterking-frans-en-duits/lessen/8-expertisegroepen/hoofdstukken/8-4-expertisegroep-tto-duits/;
www.valuascollege.nl/media/documents/TTO/folder%20tto%20Duits.pdf
- ⁵⁷ www.valuascollege.nl/leerlingen/brugklas/extra-aanbod/versterkt-duits/
- ⁵⁸ www.limburger.nl/cnt/dmf20200122_00143109/bernardinuscollege-eerste-middelbare-school-in-parkstad-met-euregioprofiel
- ⁵⁹ www.euregioonderwijs.nl/nieuws/tweetalig-onderwijs-nederlands-duits-vmbo-onderwijs-in-de-provincie-limburg
- ⁶⁰ <https://duitslandinstituut.nl/naslagwerk/1236/duits-op-de-middelbare-school>;
www.internationalisering.nl/wp-content/uploads/2017/03/Eindproduct-expertise_F_D_op-de-basisschool.pdf
- ⁶¹ www.bernardinuscollege.nl/duits-2/
- ⁶² <https://eutechaward.nl/>; www.limburger.nl/cnt/dmf20190409_00100322/euregional-technology-award-voor-sophianum
- ⁶³ www.euregio-lit.eu/nl/projecten/euregio-literatuurprijs-voor-scholieren
- ⁶⁴ www.euregio-lit.eu/nl/nxt-txt-awards/2019; www.borderlinesslam.eu/
- ⁶⁵ [www.trevianum.nl/Portals/767/docs/Trevianum%20algemeen/documenten/Schoolplan%20TSG%20\(2019-2023\).pdf?ver=2020-03-02-110509-340](http://www.trevianum.nl/Portals/767/docs/Trevianum%20algemeen/documenten/Schoolplan%20TSG%20(2019-2023).pdf?ver=2020-03-02-110509-340);
www.bernardinuscollege.nl/internationalisering-euregionalisering/; www.connectcollege.nl/nieuws/uitwisseling-nederland-duitsland; www.portamosana.nl/school/onderwijs/internationalisering/
- ⁶⁶ www.limburg.nl/bestuur/collegeprogramma/. Er is wel 1.45 miljoen uitgegeven aan het instituut Working on Europe.
- ⁶⁷ <https://online.ibabs.eu/ibabsapi/publicdownload.aspx?site=Landgraaf&id=ad5ada05-e072-4a64-91c1-1b8d9da6eaf1>
- ⁶⁸ www.benelux.int/nl/nieuws/benelux-zet-rijkdom-buurtalen-de-verf
- ⁶⁹ www.mbei.nrw/sites/default/files/asset/document/rk_mit_nl_kommunique_anhang_erkundungsbericht.pdf
- ⁷¹ <https://nl.ambafrance.org/Conferentie-Burgerschap-in-de-buurtalen-25-mei-2018-Amsterdam>
https://duitslandinstituut.nl/assets/upload/Onderwijs/Samenvatting_burgerschap_25mei2018.pdf
www.ad.nl/buitenland/onderzoek-clingendael-vaarwel-amerika-hallo-frankrijk-en-duitsland~ab5289c0/
- ⁷² www.meertalig.nl; www.meertaligheid.be;
<http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Omgang%20met%20meertaligheid%20in%20het%20onderwijs.pdf>
- ⁷³ https://schunck.nl/wp-content/uploads/2015/02/NEWTROPOLIS_PUBLICATIE_WEB.pdf
- ⁷⁴ De buurtaalambassadeurs ondersteunen scholen en leraren voor wat betreft het informatie geven over sociale, culturele en economische ontwikkelingen in de Duits- en Franssprekende landen door middel van gastlessen, contacten leggen met scholen, bedrijven en instellingen uit deze landen enz.
- ⁷⁵ De mogelijkheden en faciliteiten voor leraren in het basisonderwijs om her- en bij te scholen zijn beperkt.
- ⁷⁶ Mededeling portefeuillehouder inzake afdoen toezegging 8484 (aantallen Duitse leraren in Limburg en kansen van tweetalig onderwijs met Duits in basis- en voortgezet onderwijs). Brief Provincie Limburg d.d. 17 september 2019.
- ⁷⁷ www.saarland.de/mbk/DE/portale/bildungsserver/themen/unterricht-und-bildungsthemen/internationalebildung/sprachenkonzept/sprachenkonzept.html
- ⁷⁸ https://schunck.nl/wp-content/uploads/2015/02/NEWTROPOLIS_PUBLICATIE_WEB.pdf